

BÖLÜM 35

I-MARDİN'DE MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

1-Mardin'de Misyonerlerin Etkinliği

Avrupa'nın coğrafi keşiflerin ardından başlattığı sömürgecilik faaliyetleri, sadece siyasi ve ekonomik boyutla sınırlı kalmamıştır. Sömürgeciliğin önemli bir destekçisi olan Katolik Kilisesi, sömürge bölgelerinde Hristiyanlığı yaymaya çalışarak sömürgeciliğe dini ve kültürel bir boyut da kazandırmıştır. Mardin'de bu misyonerlik faaliyetleri, bölgenin sosyal yapısını ve cemaatler arası ilişkileri önemli ölçüde etkilemiştir.

2-Mardin'de Katolik Misyonerler

Mardin'deki Katolik misyonerlerin çalışmaları, **Musul'daki misyon merkezince** yönetilmiştir. 1540 yılında bölgeye gelen Katolik misyonerler, 17. yüzyılın sonlarında bölgede ciddi bir örgütlenme oluşturabilmişlerdir. Mardin'de özellikle **Ermenilere yönelik** çalışmalarda başarıya ulaşmışlardır. Mardin'e 1838 yılında iki Kapusen rahip gelmiş, 1841 yılında ise İspanya ve İtalya Kapusenleri, Urfa ve Mardin'de kendi misyonlarını kurmuşlardır.

3-Mardin'de Protestan Misyonerler

Osmanlı yönetiminde Protestanlık inancı, 19. yüzyılda **ABD ve İngiltere'nin siyasi destekleri** ile yayılmıştır. Mardin'e ilk gelen Amerikalı misyoner 1858 yılında Musul'dan **Williams** olmuştur. Williams, Ocak 1867'de 19 üyeli ilk kiliseyi kurmuştur. Bu kilisenin ilk papazı, maaşı cemaat tarafından ödenen, **Cercis bin Abdullah Hadeye** isimli bir Süryani'ydi.

Nisan 1868 yılında 24 yaşındaki **Dr. Alpheus Newell Andrus** ve eşi Louisa Türkiye'ye gelmişlerdir. Andrus altı ay Arapça çalışıp, yıllık 1000 dolar maaşla, yeni gelişen Mardin misyonuna atanmıştır. Andruslar kısa süre Harput'ta kalıp, Mardin İlahiyat Okulu'nda görevli **Theodora Pond'la** birlikte Mardin'e geçmişlerdir. Bu sırada Yaşlı Williams ölmüş ve Theodora ile Julia Pond

başka bir yere gitmişlerdir. Andruslar Mardin’de yalnız kalmışlardır. Louisa, öğrencilerin eşleri için okuma, biçki, dikiş ve sağlık kurslarına başlamıştır. Andrus ise, üç istasyon ve köylere uzun süreli seyahatler yaparak, Cudi köylerine kadar gidiyordu.

Protestan misyonerler, Mardin’deki faaliyetlerini **Mişkin Kapı’da** oluşturdukları bir küliyyede yürütüyorlardı. Bu üs, Amerikan misyonerlerine ait eğitim kurumlarıyla birlikte, hastane, yetimhane, eczane ve misyonerlerin kalacakları mekân olarak düzenlenmişti. Mardin Amerikan misyonerlerinin çalışmaları etkisini daha çok yüzyılın son çeyreğindeki Ermeni olaylarında göstermiştir.

Görsel Kanıtlar:

Resim 1- Misyonerlik merkezinin kuruluş yıllarındaki hali.

Resim 2- Misyonerlik merkezi bu günkü hali

Resim 3- Misyonerlik Merkezinin Hasta hane olarak inşa edilen ve şimdi Mardin Jandarma Alay Komutanlığı içinde kalan bina.

Resim 4- 28/10/2018 tarihinde Misyonerlik Merkezinin resmi Mardin ziyaretimde çekilmiştir.

Resim 5-Misyonerlik Merkezinde görev yapanlar ve öğrencilere ait resimler.³⁰

Resim 6-American Kolejinin Misyoner öğretmen ve öğrencileri 1911 ³¹

³⁰ <https://www.facebook.com/groups/birzamanlarmardin> Mehmet Selim Parlakoğlu/ BİR ZAMANLAR MARDİN'DEN MİSS AGNES FENANGA GEÇTİ Mardin Amerikan Protestan Okulu Müdüresi 1874 – 1949

³¹ <https://www.facebook.com/groups/birzamanlarmardin> Mehmet Selim Parlakoğlu

Resim 7-8 ^{32_33}

Resim 9-10 ^{34_35}

-
- 32 <https://www.facebook.com/groups/birzamanlarmardin> Mehmet Selim Parlakoğlu
- 33 <https://www.facebook.com/groups/birzamanlarmardin> Mehmet Selim Parlakoğlu
- 34 <https://www.facebook.com/groups/birzamanlarmardin> Mehmet Selim Parlakoğlu
- 35 <https://www.facebook.com/groups/birzamanlarmardin> Mehmet Selim Parlakoğlu

Resim 11-Protestan öğretmenler 1913 ^{36- 37}

II-Mardin'deki Misyonerlik Faaliyetlerinin Fayda ve Zarar Analizi

Mardin'de 19. yüzyılda yoğunlaşan misyonerlik faaliyetleri, bölgenin sosyal, kültürel ve dini yapısı üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler bırakmıştır. Bu faaliyetlerin fayda ve zarar yönlerini şu şekilde analiz edebiliriz:

Faydaları

- 1. Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Gelişimi:** Misyonerler, Mardin'e modern eğitim kurumları ve sağlık tesisleri getirmiştir. Kurulan okullar (örneğin Amerikan Koleji) ve hastaneler, bölgedeki eğitim ve sağlık altyapısının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu kurumlar, yerel halka, özellikle de azınlık cemaatlerine daha iyi eğitim ve sağlık hizmetleri sunmuştur.
- 2. Modern Bilginin Yayılması:** Misyoner okulları aracılığıyla Batı'daki bilimsel ve kültürel gelişmeler bölgeye taşınmıştır. Bu durum, yerel halkın modern bilgilere erişimini sağlamış ve yeni düşünce akımlarıyla tanışmalarına olanak tanımıştır.
- 3. Sosyal Hizmetler:** Misyonerlerin kurduğu yetimhaneler ve eczaneler gibi yapılar, özellikle zor zamanlarda (örneğin 1915 Ermeni Tehciri sonrası) sosyal yardıma ihtiyaç duyan kesimlere destek sağlamıştır.

³⁶ 14 Mr. Andrus, Hanne Chikky, Ishak Dikmen SALT Araştırma Arşivi

³⁷ <https://www.facebook.com/groups/birzamanlarmardin> Mehmet Selim Parlakoğlu

- 4. Literatür ve Dil Çalışmaları:** Misyonerlerin bölgedeki dillere (özellikle Süryanice ve Ermenice) olan ilgisi, bu dillerde basılı materyallerin artmasına ve dil çalışmalarının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle matbaaların getirilmesi, yayıncılık faaliyetlerini canlandırmıştır.

Zararları

- 1. Toplumsal Bölünme ve Çatışmalar:** Misyonerlik faaliyetlerinin en büyük zararlarından biri, Mardin’de yüzyıllardır süren hoşgörü ve birlikte yaşama kültürünü bozmasıdır. Özellikle Katolik ve Protestan misyonerlerin, mevcut cemaatler (Ortodoks Süryaniler ve Gregoryen Ermeniler) içinde mezhepsel ayrılıkları körüklemesi, iç çatışmalara ve cemaatler arası düşmanlıklara yol açmıştır. Süryani ve Ermeni cemaatlerinin birbirine düşmesi, bu durumun en somut örneğidir.
- 2. Kimlik ve Kültürel Erozyon:** Misyonerlerin bazı cemaat üyelerini kendi mezheplerine çekme çabaları, bu cemaatlerin geleneksel dini ve kültürel kimliklerinde erozyona neden olmuştur. Özellikle Ermenilerin Katolikleşmesi veya Süryanileşmesi gibi süreçler, bazı bireylerin ve ailelerin kökenlerinden uzaklaşmasına sebep olmuştur.
- 3. Siyasi Nüfuz Mücadelesi ve Dış Müdahale:** Misyonerlik faaliyetleri genellikle Batılı devletlerin (ABD, İngiltere, Fransa) siyasi ve ekonomik çıkarlarıyla paralel yürümüştür. Bu durum, Osmanlı Devleti’nin iç işlerine müdahale aracı olarak kullanılmış ve bölgedeki kargaşayı artırmıştır. Gayrimüslim cemaatler, bu siyasi mücadelenin bir parçası haline gelmiştir.
- 4. Nüfus Hareketleri ve Demografik Değişim:** Özellikle 1915 Olayları sonrasında misyonerlerin rolü ve bölgedeki artan gerilimler, Mardin’deki Ermeni nüfusunun büyük ölçüde şehri terk etmesine neden olmuştur. Ermenilerden boşalan yerlere dışarıdan gelen Süryanilerin yerleşmesi gibi durumlar, şehrin demografik yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır.
- 5. Tarihi Mirasın Çarpıtılması:** Tomas Çerme’nin iddialarında da görüldüğü gibi, bazı Süryani din adamlarının misyonerlik dönemindeki etkileriyle Mardin’in tarihi ve mimari mirasının “Süryanileştirilmeye” çalışıldığı, Ermeni izlerinin silinmeye çalışıldığı iddiaları, bölgenin ortak kültürel geçmişine zarar vermiştir.

6. Güvensizlik Ortamı: Misyonerlik faaliyetleri ve beraberindeki çatışmalar, Müslümanlar ile gayrimüslim cemaatler arasındaki güven bağını zedelemiş, toplumsal huzursuzluğu artırmıştır.

Sonuç olarak, Mardin’deki misyonerlik faaliyetleri, bir yandan modern eğitim ve sağlık gibi alanlarda belirli faydalar sağlamış olsa da, diğer yandan bölgedeki etnik ve dini cemaatler arasında derin ayrılıklar yaratmış, mevcut toplumsal uyumu bozarak kalıcı sosyal ve kültürel yaralar açmıştır.

Mardin’in çok kültürlü yapısı göz önüne alındığında, bu tür faaliyetlerin yarattığı etkilerin günümüzde hala tartışma konusu olması şaşırtıcı mı sizce?³⁸

38 Bölüm kaynakları : [1] Özcoşar, Dr. İbrahim. *Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kenti Mardin (1800-1900)*. Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, s. 124.

[3] Parlakoğlu, Mehmet Selim. “BİR ZAMANLAR MARDİN’DEN MİSS AGNES FENANGA GEÇTİ Mardin Amerikan Protestan Okulu Müdiresi 1874 – 1949.” *Bir Zamanlar Mardin* (Facebook Grubu). Erişim adresi: <https://www.facebook.com/groups/birzamanlarmardin> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2025).

[9] 14 Mr. Andrus, Hanne Chikky, Ishak Dikmen. SALT Araştırma Arşivi.